Position paper voor RTG Jongeren & Sociale Media 28 mei

Er is steeds meer bezorgdheid over het gebruik van sociale media onder jongeren. Uit verschillende onderzoeken blijkt dat het voor jongeren moeilijk is om hun gebruik te matigen. Platforms zoals TikTok, Snapchat en Instagram zijn zo ontworpen dat ze gebruikers blijven boeien, aanzetten tot langdurig gebruik en tegelijkertijd weinig regulatie toepassen op de inhoud. Fake news en desinformatie op sociale media zijn hierdoor gemeengoed geworden. Tegelijkertijd is het brein van jongeren volop in ontwikkeling. Hierdoor zijn jongeren extra vatbaar voor overmatig gebruik en sensitieve content. Zoals uit meerdere onderzoeken blijkt heeft het intensieve gebruik van sociale media en smartphones een negatieve invloed op onder andere concentratie- en leerprestaties, mentaal en fysiek welzijn, sociaal welbevinden en draagt het bij aan ontwikkelingen als digitaal pesten en radicalisering.

In het publieke debat groeit de kritiek op overmatig smartphone- en social mediagebruik onder jongeren. Verschillende (ouder)bewegingen bieden nieuwe perspectieven over de keuzes die ouders kunnen maken ten aanzien van het smartphonegebruik van hun kinderen. Als PO-Raad, VO-raad en Kennisnet zien we dat er in deze bredere maatschappelijke discussie een belangrijke rol is weggelegd voor scholen. Want smartphonegebruik is niet alleen een opvoedingsvraagstuk voor ouders, maar voor de hele omgeving van jongeren.

Het is goed dat deze discussie over social mediagebruik wordt gevoerd. Tegelijkertijd is het in onze ogen belangrijk om te erkennen dat er op scholen al het nodige gebeurt om leerlingen te ondersteunen in een verantwoord gebruik. Als onderdeel van dit rondetafelgesprek willen we in dit position paper laten zien welke activiteiten scholen reeds ondernemen.

1. Scholen zorgen voor een leeromgeving zonder onnodige afleiding van smartphones

In 2023 is er door diverse onderwijsorganisaties werk gemaakt van een 'nee, tenzij-beleid' voor mobieltjes in de klas. De PO-Raad en VO-raad blijven het belang van deze richtlijn benadrukken. De eerste resultaten van dit smartphonebeleid in het voortgezet onderwijs zijn positief. Uit een nulmeting van het ministerie van OCW blijkt dat leerlingen sinds de invoering van dit beleid socialer met elkaar omgaan en beter geconcentreerd zijn tijdens de lessen. Een mooie eerste stap – al is het onderwijs daarmee nog niet klaar. Zo liggen er nog uitdagingen op het gebied van handhaving, logistiek (zoals nieuwe kluisjes) en algeheel beleid ten aanzien van de hoeveelheid schermgebruik. Maar ook dat de toegang tot sociale media zich verplaatst van smartphones naar andere devices, zoals laptops. Scholen kunnen hierop inspelen door bijvoorbeeld een effectief netwerkbeleid, waarmee toegang tot sociale media op het schoolnetwerk wordt voorkomen.

2. Leerlingen leren de voor- en nadelen van sociale media & smartphonegebruik

Leerlingen in het primair en voortgezet onderwijs moeten zich bewust zijn van de voor- en nadelen van sociale media. Een leerling moet tot op zekere hoogte snappen hoe sociale media werken, hoe zij betrouwbaarheid van informatie kunnen inschatten en hoe gebruikers van sociale media worden beïnvloed en verslaafd kunnen raken. Uit het ICILS-onderzoek blijkt dat leerlingen in de tweede klas van het voortgezet onderwijs vaak op de meeste scholen al les krijgen over het gebruik van sociale media, maar dat daarbij relatief weinig aandacht is voor de fysieke en mentale impact van ICT en sociale media.

Het bewust gebruik van sociale media is onderdeel van de huidige concept-kerndoelen voor digitale geletterdheid. Daarom pleiten de PO-Raad, VO-raad en Kennisnet voor het definitief vastleggen van kerndoelen voor digitale geletterdheid in het nieuwe curriculum en het bieden van voldoende ondersteuning aan scholen. Anno 2025 is digitale geletterdheid een essentiële vaardigheid, en scholen in zowel het primair als voortgezet onderwijs dienen hun leerlingen bij te brengen hoe ze bewust en veilig om kunnen gaan met sociale media. Dit vraagt ook om aandacht voor mediawijsheid bij docenten en mogelijkheden tot bijscholing.

3. Scholen gaan het gesprek aan met ouders en leerlingen

Een school kan niet zomaar eisen opleggen aan de ouders als het gaat om het gebruik van smartphones of sociale media buiten het klaslokaal. Tegelijkertijd willen scholen wel oog en oor houden voor de wensen van ouders. De initiatieven over smartphonevrij opgroeien en minder smartphonegebruik door jongeren vinden gehoor bij steeds meer scholen. Daarom roepen wij scholen, ouders en leerlingen op om, daar waar het nog niet gebeurt, in gesprek te gaan over gewenst schermgebruik. Door samen tot afspraken te komen en elkaar te begrijpen kan het onderwijs nog beter haar rol pakken bij een gezondere en veiligere omgang van leerlingen met sociale media en smartphones.

4. Scholen hebben oog voor de digitale leefwereld bij sociale veiligheid op school

De digitale en fysieke realiteit van leerlingen zijn verweven. Pesten gebeurt allang niet meer alleen op het schoolplein, maar vindt ook digitaal plaats. Scholen hebben een wettelijke zorgplicht op het gebied van sociale veiligheid op school. Op vrijwel alle scholen is het veiligheidsbeleid op papier goed geregeld. Het voorkomen en aanpakken van (digitaal) pesten en (digitale) onveiligheid vraagt echter niet alleen om formele protocollen, maar ook om een schoolcultuur waar leerlingen zich gezien voelen. Het gesprek hierover moet actief worden gevoerd, zodat de online leefwereld niet losstaat van de sociale veiligheid op school. Daarom ondersteunen wij scholen om toe te werken naar een open schoolcultuur waarin aandacht is voor de gehele leef- en belevingswereld van leerlingen, zowel online als offline, met aandacht voor nieuwe uitdagingen zoals AI.

5. Scholen kunnen zelf het goede voorbeeld geven

Practice what you preach; een deel van de scholen en docenten maakt zelf gebruik van sociale media. Niet voor niets adviseert Kennisnet scholen om zeer terughoudend te zijn met de inzet hiervan. Daarbij is het van belang dat er kritisch wordt gekeken naar de boodschap en de manier waarop er wordt omgegaan met privacy van onderwijsprofessionals en leerlingen. Aandacht voor social mediagebruik van de school en van onderwijsprofessionals moet altijd terugkomen in het privacybeleid van scholen. En vanuit privacyoverwegingen is het soms beter om helemaal geen gebruik te maken van sociale media als onderwijsorganisatie.

Tot slot

Scholen erkennen het belang van bewust en verantwoord social mediagebruik door leerlingen, scholen en onderwijsprofessionals. Tegelijkertijd blijft dit een voortdurend aandachtspunt dat om blijvende inzet vraagt. Als PO-Raad, VO-raad en Kennisnet blijven we scholen hierbij ondersteunen. We nodigen andere maatschappelijke organisaties tevens uit om waar nodig het gesprek hierover èn de samenwerking aan te gaan.